

колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки, (8), 209-215.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3905849>

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.84>

Олександр Вовковинський,
м. Вінниця, Україна
<https://orcid.org/0009-0009-5984-7947>
Vovkovinskijs@gmail.com

Дисципліни мистецького спрямування в педагогічних закладах Поділля (початок ХХ ст.)

Анотація. У статті проаналізовано особливості становлення та розвитку дисциплін мистецького спрямування в освітніх закладах Поділля в першій чверті ХХ століття. Висвітлено роль музики, співів, малювання, креслення та декоративно-ужиткового мистецтва у системі підготовки педагогічних кадрів. Охарактеризовано діяльність духовних училищ, учительських семінарій, учительських інститутів та інститутів народної освіти як основних осередків формування естетичної культури майбутніх учителів. З'ясовано, що мистецькі дисципліни виконували не лише освітню, а й виховну та професійну функції, сприяючи розвитку творчих здібностей, художнього мислення та педагогічної майстерності. Особливу увагу приділено організації музичної підготовки, діяльності учнівських хорів і оркестрів, а також впровадженню педагогічного малювання та історії мистецтв у навчальні програми. Проаналізовано вплив суспільно-політичних змін початку ХХ століття на трансформацію системи освіти та зміст мистецької підготовки вчителів. Доведено, що інтеграція мистецьких дисциплін у педагогічну освіту сприяла формуванню гармонійно розвиненої особистості вчителя та підвищенню ефективності освітнього процесу.

Ключові слова: мистецькі дисципліни, естетичне виховання, педагогічна освіта, Поділля, музична освіта, малювання, педагогічний малюнок, історія мистецтва.

Abstract. The article analyzes the features of the formation and development of artistic disciplines in educational institutions of Podillia in the first quarter of the 20th century. The role of music, singing, painting, drawing and decorative and applied arts in the system of training pedagogical personnel is highlighted. The activities of theological schools, teacher seminaries, teacher institutes and institutes of public education are characterized as the main centers of formation of aesthetic culture of future teachers. It is found that artistic disciplines performed not only educational, but also educational and professional functions, contributing to the development of creative abilities, artistic thinking and pedagogical skills. Special attention is paid to the organization of musical training, the activities of student choirs and orchestras, as well as the introduction of pedagogical drawing and art history into curricula. The influence of socio-political changes of the beginning of the 20th century on the transformation of the education system and the content of artistic training of teachers is analyzed. It is proven that the integration of art disciplines into pedagogical education contributed to the formation of a harmoniously developed personality of the teacher and increased the effectiveness of the educational process.

Keywords: art disciplines, aesthetic education, pedagogical education, Podillia, music education, drawing, pedagogical drawing, art history.

У першій чверті XX століття система освіти Поділля перебувала у стані активного розвитку та трансформацій, що було зумовлено як внутрішніми соціокультурними процесами, так і загальнодержавними реформами. Особливе місце в цій системі посідали дисципліни мистецького спрямування, які розглядалися не лише як допоміжний компонент освіти, а як важливий чинник формування гармонійної, естетично розвиненої особистості майбутнього педагога.

На початку XX століття підготовка вчительських кадрів на Поділлі здійснювалася переважно в духовних училищах і єпархіальних жіночих навчальних закладах. Уже в цих інституціях простежується чітка тенденція до включення мистецьких дисциплін у навчальні плани як обов'язкових компонентів освіти. Музика, співи, малювання та креслення не лише викладалися систематично, а й були важливою складовою повсякденного навчального процесу. Значна увага приділялася індивідуальній роботі з учнями, зокрема регулярним заняттям з музики, що свідчить про усвідомлення педагогами ролі мистецтва у формуванні особистості.

Особливого значення набувала діяльність видатних педагогів і митців, які працювали в цих закладах. Важливо підкреслити, що вони впроваджували прогресивні методики навчання, поєднуючи європейський досвід із національними традиціями. У результаті формувалася педагогічна система, що базувалася на ідеї загальної доступності естетичного виховання незалежно від природних здібностей учнів. Такий підхід був новаторським для свого часу і свідчив про поступове переосмислення ролі мистецтва в освіті.

Поряд із музичною підготовкою важливу роль відігравали й інші види мистецької діяльності. Значна увага приділялася рукоділлю, яке включало шиття, вишивання, в'язання та інші види декоративно-ужиткового мистецтва. Це не лише сприяло розвитку практичних навичок, а й формувало естетичний смак, відчуття гармонії та пропорцій. Поступово навчання ускладнювалося: учні опановували роботу з технічними засобами, такими як швейні машини, а також музичні інструменти — фортепіано та скрипку.

Малювання та креслення, у свою чергу, виконували подвійну функцію. З одного боку, вони сприяли розвитку художнього бачення світу, а з іншого — формували практичні навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності. Учні навчалися відтворювати навколишню дійсність, працювати з формою, перспективою та композицією. Таким чином, мистецькі дисципліни інтегрувалися в ширший контекст загальної освіти.

Подальший розвиток мистецької освіти пов'язаний із появою учительських семінарій, які стали важливими центрами підготовки педагогів нового типу. У цих закладах мистецькі дисципліни займали чільне місце в навчальних планах. Значна кількість годин відводилася на малювання, креслення та співи, що свідчить про їхню вагомість у системі підготовки вчителя.

Особливої уваги заслуговує організація музичної освіти в семінаріях. Вона включала не лише теоретичну підготовку, а й активну практичну діяльність:

функціонування хорів, оркестрів, ансамблів. Учні брали участь у колективному музикуванні, що сприяло розвитку комунікативних навичок, дисципліни та почуття колективізму. Наявність різноманітних музичних інструментів і створення оркестрів свідчать про високий рівень матеріального забезпечення та серйозне ставлення до мистецької освіти.

Не менш важливою була й позакласна діяльність. Літературно-музичні вечори, театральні постановки, святкові заходи створювали умови для творчої самореалізації учнів. Вони виступали не лише як форма дозвілля, а як невід'ємна частина освітнього процесу, спрямована на розвиток естетичних і моральних якостей.

Важливим етапом у розвитку мистецької освіти стало відкриття учительських інститутів. Тут мистецькі дисципліни отримали ще більш системний характер. Вони включали не лише практичні заняття, а й вивчення теорії музики, сольфеджіо, гармонії, методики викладання мистецтва. Особливістю було те, що навіть при вступі до інституту перевірялися музичні здібності абітурієнтів, що підкреслює значущість мистецької підготовки.

Метою навчання було не лише формування загальної культури, а й підготовка фахівців, здатних організовувати мистецьке життя в школі: керувати хорами, оркестрами, проводити заняття з музики та малювання. Таким чином, мистецькі дисципліни ставали важливим інструментом професійної підготовки вчителя.

Соціально-політичні зміни, що відбулися після 1917 року, суттєво вплинули на систему освіти. Закриття традиційних навчальних закладів і створення нових форм організації освіти спричинили переосмислення змісту навчання. У цей період мистецькі дисципліни не втратили свого значення, а навпаки — отримали новий імпульс розвитку.

На короткострокових педагогічних курсах мистецька підготовка займала важливе місце. Майбутні вчителі опановували основи малювання, живопису, композиції, історії мистецтва. Це свідчить про розуміння ролі мистецтва як універсального засобу виховання.

Подальший розвиток мистецької освіти відбувався в інститутах народної освіти, де було сформовано цілісну систему естетичного виховання. Вивчення історії мистецтва стало обов'язковим компонентом навчання. Програми охоплювали широкий спектр тем — від античного мистецтва до сучасних художніх течій.

Особливістю цього періоду було поєднання теоретичного навчання з практикою. Студенти не лише вивчали мистецтво, а й застосовували свої знання в роботі з дітьми. Такий підхід забезпечував формування професійних компетентностей і сприяв кращому розумінню педагогічного процесу.

Важливу роль відігравало й педагогічне малювання, яке розглядалося як засіб розвитку дитини. Вивчалися психологічні особливості дитячого малюнка, методи навчання, техніка виконання. Це дозволяло майбутнім учителям

ефективно організовувати навчальний процес і враховувати індивідуальні особливості учнів.

У цілому мистецькі дисципліни в освітніх закладах Поділля першої чверті ХХ століття виконували багатофункціональну роль. Вони сприяли формуванню естетичної культури, розвитку творчих здібностей, підготовці до професійної діяльності. Їхнє значення виходило за межі суто навчальних предметів і ставало важливим елементом загальної педагогічної системи.

Аналіз історичних джерел дозволяє зробити висновок, що мистецька освіта в цей період була невід'ємною складовою підготовки вчителя. Вона забезпечувала гармонійний розвиток особистості, формувала художній смак, сприяла розвитку творчого мислення.

Таким чином, досвід організації мистецьких дисциплін у навчальних закладах Поділля має важливе значення і для сучасної освіти. Він демонструє ефективність інтеграції мистецтва в навчальний процес і підтверджує необхідність збереження та розвитку естетичного компоненту в системі підготовки педагогічних кадрів.

Список використаних джерел:

1. ДАВіО – Державний архів Вінницької області
2. Зузяк Т. П. (2017). Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД. 452 с.
3. Зузяк Т.П. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ПОДІЛЛІ В ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. № 11(29) 2024. С.1163- 1174

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.85>

Костянтин Роготченко
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-9545kot400@ukr.net>

Музей як складова сучасного українського мистецького простору

Анотація. статті досліджується музейний простір сучасної України як важливий соціокультурний феномен та складова інституційної структури мистецького середовища. Розглянуто роль музеїв у процесах експонування, популяризації та дослідження сучасного українського мистецтва в умовах трансформації культурного простору. Проаналізовано проблеми недостатньої репрезентації «нового українського мистецтва» у традиційних музейних інституціях, а також вплив історичних, соціальних і технологічних змін на розвиток сучасної художньої мови. Особливу увагу приділено значенню музеїв як провідників між твором мистецтва і глядачем, їхній освітній, комунікативній та культуротворчій

функції. Окреслено перспективи розвитку українського музейного простору в контексті європейського та світового культурного процесу.

Ключові слова. музейний простір, сучасне українське мистецтво, культурний простір, інституційна структура, контемпаране мистецтво, художній музей, культурна ідентичність, виставкова діяльність, візуальне мистецтво.

Abstract. The article examines the museum space of modern Ukraine as an important socio-cultural phenomenon and a component of the institutional structure of the art environment. The role of museums in the processes of exhibiting, popularizing and researching contemporary Ukrainian art in the context of the transformation of the cultural space is considered. The problems of insufficient representation of "new Ukrainian art" in traditional museum institutions are analyzed, as well as the impact of historical, social and technological changes on the development of modern artistic language. Special attention is paid to the importance of museums as conductors between the work of art and the viewer, their educational, communicative and cultural-creative functions. The prospects for the development of the Ukrainian museum space in the context of the European and world cultural process are outlined.

Keywords. museum space, contemporary Ukrainian art, cultural space, institutional structure, contemporary art, art museum, cultural identity, exhibition activity, visual art.

Актуальність розвідки полягає у дослідженні музейного простору сучасної України як одного з соціокультурних феноменів культурного поля.

Мета - звернення уваги науковців на недостатню пропаганду «нового українського мистецтва» традиційними музеями.

Досліджуючи структуру українського мистецького простору у першу чергу слід звернути увагу на те, що однією з головних ознак розвитку країни є наявність закладів культури. Крім художніх академій, інститутів, театрів, бібліотек, Спілок письменників, художників, кінематографістів це, звичайно, музеї, галереї, художні центри. Термін «інституційна структура» показує системність у художньому процесі, пов'язаному з важливою функцією, а саме з процесом експонування та дослідження контемпараного мистецтва, яке створюється тут і зараз у локаціях традиційного музею.

Мистецьким процесам і явищам останніх 30-40 років передувало ХХ століття зі своїми культурними здобутками та надбаннями, які відчутно вплинули на розвиток культурного поля України. Українське мистецтво другої половини ХХ століття (у часовому просторі від відлиги до Незалежності) посідає особливе місце в історії мистецтва світу. Не менш важливим є сучасний період, хоча мистецтвознавці, історики та культурологи поки що не приділили достатньої уваги проблемам розвитку візуального мистецтва саме з огляду на його відповідність кризовим подіям, що відбувалися у цей період. Однією з можливих версій недостатньої уваги до такої важливої проблеми є те, що «нове українське мистецтво» пропагувалося вкрай обмежено. Особливо у експозиціях українських та зарубіжних музеїв [3].

Розгалужена мережа музеїв України свідчить про загальний розвиток держави. Історично, Україна, як одна з найбільших європейських держав, зарекомендувала себе як країна високої культури з великою кількістю музеїв, художніх шкіл та художніх академій. Протягом першої чверті ХХІ століття -

музеї, галереї, виставкові зали та інші художні центри вели активну роботу у сенсі виставкової діяльності. Український та закордонний глядач мав змогу ознайомитися з музейними колекціями та творами сучасних митців. Разом з тим, слід зазначити, що експозиційна справа та інституційна структура українського мистецького простору останніх 30- 40 років досліджена вітчизняними культурологами та мистецтвознавцями не так повно, як інші аспекти художнього життя країни. Мистецтвознавиця Тетяна Міронова у кандидатській дисертації, що була присвячена проблемам сучасного українського музею пише: «Контемпорарне мистецтво і контемпорарна дія навколо мистецького процесу у розумінні безпосереднього перекладу слова «contemporary» як «сучасний» мала місце ще у часи первісного суспільства. Через те, на наш погляд, у будь-яку епоху сучасне мистецтво може існувати поряд із мистецтвом традиційним, несучасним, «старим». Ця діалектична пара — сучасне і несучасне — супроводжує історію мистецтва, як і історію людської цивілізації, упродовж часу, про який ми знаємо за артефактами або іншими видами свідчень» [1.с. 25]. Важливо наголосити, що протягом двадцяти п'яти останніх років відбулася значна трансформація сучасної художньої мови, котра в останні кілька десятиліть збагатилася формотворчими чинниками суміжних галузей знань. Крім традиційних місць оприлюднення художніх творів, сьогодні мистецький простір розширюється художньою рекламою, діджитал-артом, штучним інтелектом. Ці чинники поєднали в собі нове акустичне дійство виражальних можливостей, інформаційні та естетичні функції. Авторська версія розглядає цінність творчого мистецького продукту в сьогоденних умовах його створення, що підкреслює національну ідентичність та інтерактивність сучасного мистецтва. За таких умов його головна функція формує образно-сюжетні структури креативної мови українського контенту сьогодення. Мистецтво часів воєнного лихоліття постає принципово новою моделлю образотворчості, небаченої раніше.

Сучасне українське мистецтво має десятки різних напрямків. Сучасні митці працюють у різних стилях та жанрах від академічного зображення до відверто абстракціоністського. Зображальне мистецтво відповідає духу часу і його потребам. Зображальне мистецтво є літописом свого часу і тому його експонування і збереження залишається одним з найголовніших культурних завдань країни. Україна розвивається у контексті європейського культурного поля і тому культурні процеси є тотожними до процесів європейських та світових.

Сучасним мистецтвознавцям у дослідженні мистецтва, що твориться тут і зараз та відповідає поняттю актуального мистецтва, варто здійснювати аналіз складника в контексті розуміння метамодерного фігуративу, а також нефігуративу в пропонованому новому мистецтві. Для пересічного глядача бажано розкривати таїни композиційних особливостей, пояснювати механізми творення сучасного синтетичного художнього образу. Кожен матеріал про сучасне мистецтво має пропонувати читачеві пояснення з практичним